

СТАНОВИЩЕ
НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА
ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР”
(професионално направление 2.1 Филология,
докторска програма Славянски езици (чешки език))

„ФОРМА НА ОБРЪЩЕНИЕТО В ЧЕШКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК“

на докторант

ИРЕНА ИВАНОВА МАНКОВА

Рецензент: доц. д-р *Анжелина Христова Пенчева*

Представеният на вниманието на уважаемото научното жури дисертационен труд е сериозно и задълбочено изследване, изготвено с отличен методологичен апарат, задълбочено познаване на проблематиката и безукорно оформление.

Звателният падеж / звателните форми (защото именно те като морфологично маркирани са, логично, във фокуса на работата) са интригуващ езиковедски проблем, предмет на изследователския интерес на редица видни езиковеди, както показва и представеният с мярка в дисертацията преглед. Идеята проблематиката да се разгледа чрез съпоставка между един падежен (чешки) и един безпадежен (български) език определено допринася за прецизирането на известните вече теории. Съпоставката е прокарана отлично и благодарение на много удачно избрания материал за ексцерпиране на примерите (текстове от различни историко-социални реалности и с различна стилистика). Дисертационният труд предлага изчерпателна и добре структурирана картина на разглежданото явление.

В прегледа на проблематиката резонно се отбелязва, че дори самата категория падеж не е интерпретирана единно в езикознанието, така че трудно би могло да се изисква и единно причисляване или непричисляване на звателните форми към тази категория. На стр. 16 е направена изричната уговорка, че в текста „звателен падеж“, „звателна форма“ и „вокатив“ се приемат и функционират като синоними, а на стр. 31 е изрично заявено: „приемаме преобладаващото мнение, опиращо се върху морфологичната му характеристика, че вокативът е един от падежите, съществуващи в

чешкия и българския език“. Лично аз не споделям това мнение (вж. въпрос 1), но то се оказва добре функциониращо и обединяващо изследването.

Не бих се съгласила съвсем и с изказаното на стр. 31 твърдение, че ситуацията в двата езика е „изравнена“, по мое мнение obligatorността на категорията в чешки е все още чувствително по-голяма, с тенденция за известното ѝ редуциране и в двата езика, но отново значително по-забележимо в български, особено в последно време.

Дисертацията акцентира многократно върху силната прагматична и социопрагматична обвързаност на разглежданата категория, обосновава я и я илюстрира с множество примери. По мое мнение това е сериозен плюс на дисертацията и именно тук са повечето приноси моменти в нея.

„Съдбата“ на вокатива е разгледана и в исторически план в двата езика, като са отбелязани и най-новите динамични процеси в тях. Тук подхвърлям като възможност да се проследи дали пробивът в разколебаването на категорията в чешки не е настъпил първо при чуждите собствени и фамилни имена и особено при такива от езици, където има голяма разлика между изписването и произнасянето и образуването на звателната форма създава големи проблеми на чехите – и правописни, и правоговорни.

Като практик на чешкия език, естествено, повече ме вълнува практическата страна на разглежданата проблематика, и по-конкретно проблемите, които възникват при превода на собствените имена и на умалителните такива, особено при превода от чешки на български. Всеки преводач на художествена литература от чешки се е сблъсквал с този проблем и особено с опасността от бъркане на женски и мъжки род при някои форми. Текстът на Ирена Манкова се спира и на този проблем, а прецизно представените в приложението примери могат да бъдат наричани на преводача за вече „изпробвани“ решения. (Може би и авторката би могла да изготви на тяхната база кратък наричаник под формата на статия или друг вид публикация.)

Може би е трябвало да се открие като съществена усъзнаваема разлика между двата езика поставянето в звателен падеж на чувствително преобладаващата част от мъжките *фамилни* имена в чешки (въпреки известното разколебаване в последно време), непознато за българския език, вероятно по причина, че с минимални изключения българските мъжки

фамилни имена, както и почти всички женски чешки фамилни имена, са по същество прилагателни (притежателни и други).

Много любопитен е анализът на стр. 39 на преводаческите решения по отношение на вокатива в превода на „Балада за Георг Хених“ от Виктор Пасков, дело на Владимир Кршиж. Както е известно, преводачът е трябвало да се справя с дефективни звателни форми в оригинала, с нечешките варианти Georgi/Georg на името на героя и т. н. Тук интересното е, че самият Пасков влага в речта на Хених именителни форми при обръщение там, където чех никога не би употребил такива. Кршиж създава граматично погрешна за чех форма (Martině), която обаче отново никой чех не би употребил. Според мен е било достатъчно да се остави именно именителната форма Martin. Но преводът на този роман именно на чешки поставя безброй преводачески проблеми, този е само един от тях.

На стр. 40 се споменава и сложният проблем за превода на значещите имена, който е всъщност извън нашата проблематика, но са много остроумни и комични употребените от Д. Бернщейн звателни форми на тези имена.

За мен бяха особено интересни, а и приносни, главите от втората част на дисертацията, касаещи периферията на функционално-семантичното поле – примерно „Обръщения по протокол“, „Обръщения по етикет“, „Обръщения в академична среда“, които могат да са и ценно практическо помагало на бохемистите за живото общуване в чешка среда (и обратно, разбира се). Интересна и важна е и частта за роднинските названия, много по-богати и разклонени в български и неминуемо редуцирани в чешките преводи. (Тук бих споменала и формата от типа „NovakovíC“ за обобщено отбелязване на членовете от едно семейство, аналогична на българската „Петровите“ напр.)

Накрая, за да се спази канонът, бих поставила и няколко въпроса:

1. В представения труд е заявено изрично, че маркираните звателни форми формират *падежна категория* и в двата езика. Все пак почти пълното отсъствие на категорията падеж в български днес, тоест невъзможността звателният падеж да е част от склонитбена парадигма (въпреки че на стр. 21 това като че ли се казва и за български?), дава ли достатъчно основания за това? Има ли други, да

кажем, европейски езици, с подобна ситуация (само един падеж, и то именно „проблемният“ звателен падеж?

2. Каква би могла да е причината звателният падеж да отпадне в съвременния словашки език и така да се получи на практика пълна опозиция между два твърде близки и с векове съществуващи езици, със силно влияние на единия върху другия?
3. На стр. 19 и на други места се казва, че употребата на вокатива като обръщение е *задължителна* в български. Наистина ли тази задължителност е кодифицирана и къде? Най-малкото в практиката, и то в рамките на книжовния език, това не се потвърждава. Например доста е разпространена и формата „госпожА“, и то невинаги непременно осъзнавана като стилистично оцветена (архаична, подигравателна...) от употребяващите я. Също в български чуждите имена от неславянски произход принципно не образуват звателни форми (например във филмите, да речем „Джей Ар“ на български срещу „Джей АрЕ“ на чешки, която съм чувала лично в телевизионен сериал.

В заключение: Имаме пред себе си нужен, полезен, зрял, чудесно конципиран и структуриран труд на подготвен и перспективен млад езиковед. Ето защо, в съответствие с изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България и Правилника за неговото приложение предлагам с пълна убеденост на членовете на уважаемото научно жури да присъдят на докторант Ирена Иванова Манкова образователната и научна степен „доктор“.

София, 19.02.2018 г.

П.П. Заявявам, че Авторефератът адекватно и подробно предава съдържанието на дисертационния труд.

Подпис:

/доц. д-р Анжелина Пенчева/